

Lees en huiver

Waaruit bestaat de onweerstaanbare aantrekkingskracht van clichématige, romantische liefdesverhalen? Marjan Slob dook in de Bouquetreeks en constateert: deze verhalen gaan niet over liefde, maar over een sublieme ervaring: ‘Ook hij weet niet wat hem overkomen is, fluistert hij op de laatste pagina’s.’

Een paar keer per jaar voel ik het aankomen. Ik fiets naar huis en weet: straks kruip ik in bed met een boekje uit de Bouquetreeks. De gordijnen moeten dicht, de telefoon uit, ik moet weten dat ik alleen zal zijn. Dit is privé. Ik pak een boekje van de plank -- ze staan ergens onderaan, weggemoffeld achter een rijtje serieuzere boeken. Ik sla het dekbed open en lees. Ik lees en voel me verweken.

De woorden die dit bewerkstelligen zijn overbekend.

‘... er ging een schok door haar heen toen zijn hand de hare toevallig aanraakte...’

‘... hij drukte zijn mond ferm op haar trillende lippen; zo kon ze niet protesteren...’

Het verhaal is ook overbekend. Er is altijd een jonge, wat naïeve vrouw die haars ondanks verliefd wordt op een krachtige, knappe, wereldse man. Vanaf het begin zijn er ‘elektrische’ krachten tussen de twee gaande, die de vrouw volkomen overrompelen en die haar nopen om haar kijk op haar leven grondig te veranderen. Voor de man lijkt dit anders te liggen. Hij is succesvol, zowel in zaken als in seks; vrouwen staan voor hem in de rij. De heldin worstelt een boekje lang met de vraag of de man echt van haar houdt of ‘alleen maar’ op seks uit is, en uiteindelijk blijkt dat hij allebei wil. Ook hij weet niet wat hem overkomen is, fluistert hij op de laatste pagina’s. Eind goed al goed, trouwerij.

De vraag die ik wil onderzoeken is: Waarom wil ik dit eigenlijk lezen? Waarom heb ik het af en toe nodig om te zwelgen in fantasieën over een man die een vrouw emotioneel en vaak ook fysiek overweldigt? Dat verlangen vind ik wonderlijk, omdat ik in de praktijk toch echt een moderne, geëmancipeerde vrouw ben die macho’s een beetje zielig vindt.

Zeker, vermoeidheid of een flinke verkoudheid maken de kans op Bouquetzucht een stuk groter. Toch grijp ik niet naar de boekjes uit louter verlangen om even te ontsnappen aan het leven van alledag. Ik doe niet aan escapisme. Dat is een veel te simpele, veel te *onschuldige* voorstelling van zaken. Er is iets in dit romantische verhaal dat me wezenlijk raakt, iets waar ik af en toe over wil lezen. Ik denk dat ik weet wat het is: dit verhaal neemt het verschil tussen mannen en vrouwen serieus, en dat mis ik in veel hedendaagse verhalen. Zelfs in veel hedendaagse Bouquetjes, trouwens. De emancipatie is namelijk niet aan de Bouquetreeks voorbijgegaan. Modernere deeltjes doen het voorkomen alsof de verhouding tussen mannen en vrouwen volstrekt gelijkwaardig is. De hedendaagse held krijgt zelfs een innerlijke stem; we kunnen uitvoerig lezen hoe onzeker hij zich voelt en hoe diep hij onder de indruk is van de heldin - informatie die vroeger tot de laatste bladzijden werd bewaard. Je zou zeggen dat ik daar als geëmancipeerde vrouw blij mee moet zijn, maar ik vind het geen vooruitgang. Die man is zodoende geen ware *ander* meer, maar een soort vrouw met een penis. Ik leef te lang om te geloven dat de wereld zo in elkaar zit. Mannen en vrouwen kunnen heel goed samen optrekken en van elkaar genieten, maar ze verschillen ook op cruciale punten van elkaar. Met dat verschil moet ik in het reine zien te komen, juist in mijn liefdesleven. En daarbij heb ik meer steun aan de 'ouderwetse' Bouquetjes waarin mannen heerlijke, maar woeste anderen zijn, dan aan de 'moderne' variant die mannen presenteert als gepacificeerde wezens die eigenlijk hetzelfde zijn en willen als vrouwen – ook in erotisch opzicht.

In het klassieke romantische verhaal is de held nog waarlijk een ander. Daar brengt een imponerende man de heldin volkomen van de kook met zijn aanwezigheid. Hij is groter, sterker dan zij, hij domineert zijn omgeving. Ze haat hem erom, want haar gevoelens voor hem ondermijnen haar zelfbehoud. Haar inzichten, routines en verwachtingen wankelen. En dat is pijnlijk, verontrustend -- ontgoochelend zelfs. Haar wereld is verstoord, en de rest van het verhaal draait om de vraag hoe ze tot een nieuw evenwicht kan komen.

Wat de heldin in deze man ontmoet, is wat filosofen het sublieme noemen.

Het sublieme is een begrip dat in de achttiende eeuw tot bloei komt. Voor die tijd bestond het woord 'subliem' wel, maar verwees het alleen naar kunst, met name naar literaire teksten. Nu krijgt het een wijdere betekenis. Filosofen uit de achttiende en negentiende eeuw vinden het sublieme vooral in de natuur -- in de Alpen bijvoorbeeld, waar je kunt staan

griezelen voor een diepe afgrond en tegelijkertijd helemaal vol kunt zijn van de bergtoppen om je heen: zo groots, zo anders. De ervaring van het sublieme biedt je een venster op een ontzagwekkend andere wereld die je een vreemd gevoel in je maag bezorgt. Mooi is het woord niet voor wat je ziet. Overweldigend komt meer in de buurt. Overweldigend en heerlijk. Heerlijk en gevaarlijk. Het sublieme kan eigenlijk alleen maar worden aangeduid met oxymorons als 'heerlijke horror' of 'verschrikkelijke vreugde'.

De Ier Edmund Burke is de eerste filosoof die, in *A Philosophical Enquiry into the Origin of Our Ideas of the Sublime and Beautiful* uit 1757, in deze bredere zin over het sublieme schrijft. Hij maakt daarbij een heel interessant onderscheid tussen het sublieme en het schone, een onderscheid dat filosofen als Kant en Schopenhauer van hem overnemen. Schoonheid en het sublieme zijn volgens Burke twee totaal verschillende domeinen, waaraan ook verschillende gevoelens en lichamelijke processen ten grondslag liggen. Het schone is het welgevormde dat het oog pleziert. Schoonheid brengt je tot rust en geeft je de indruk dat Gods wereld ordelijk en goed is. Het sublieme daarentegen is het overweldigende dat jou zou kunnen vernietigen. Waar schoonheid je ontspant, doet het sublieme je spieren samentrekken. De grootsheid, het magnifieke, het enorme waartegenover je je bevindt, boezemt eerst en vooral angst in. In Burkes eigen woorden: 'De passie veroorzaakt door het grootse en sublieme in de natuur [...] is ontsteltenis; en ontsteltenis is die toestand van de ziel waarin al haar bewegingen worden uitgesteld, met enige mate van horror. In zo'n situatie is de geest zo volkomen vol van zijn object dat het geen andere objecten kan onderhouden.'

Die twee domeinen van het schone en het sublieme worden volgens Burke beheerst door twee te onderscheiden passies. Je hebt passies (tegenwoordig zou je spreken van emoties) die te maken hebben met zelfbehoud, en passies die te maken hebben met de omgang met anderen. Het vredige domein van het schone draait volgens hem rond de omgang met anderen. Hoe mooier iets of iemand is, hoe minder onverschillig je ertegenover staat en hoe vrediger het je te moede is. Die vrede maakt dat je in staat bent om (Gods) liefde te voelen. Het sublieme is, nog steeds volgens Burke, heel andere koek. De cruciale passie in dit domein is zelfbehoud, en de sensaties spelen zich hier af in een continuüm tussen pijn en verrukking. Pijn en verrukking liggen dus in elkaars verlengde, en wil je het sublieme

werkelijk ervaren, dan moet je pijn riskeren. Dan moet je bereid zijn je drang tot zelfbehoud op te geven.

Het sublieme in filosofische zin is niet zonder meer het schitterende, prachtige of ongehoord mooie, waarschuwt ook Renée van de Vall in haar mooie proefschrift *Een subliem gevoel van plaats*. Nee: 'Het sublieme heeft altijd een tegenstrijdige inhoud: het duidt een fascinatie aan die wordt opgewekt door iets wat pijn doet, angst aanjaagt of onbegrip wekt. Er is iets immens, huiveringwekkends of onbegrijpelijks dat de eigen nietigheid, de eigen onmacht of het eigen onvermogen doet voelen, en desondanks, of juist daardoor, een intens gevoel van vreugde, kracht of inzicht geeft.'

Door je ontmoeting met het sublieme voel je dat je leeft -- als nooit tevoren. En door die ervaring zal je leven altijd anders zijn. In die zin ben je ten overstaan van het sublieme je vertrouwde leven niet zeker. Bij de sublieme ervaring hoort 'het gevoel een plaats te *krijgen*, aangesproken te worden door iets of iemand dat of die je een richting geeft', zoals Van de Vall zegt.

Dit is volgens mij ook wat de heldinnen in de Bouquetreeks overkomt ten overstaan van die vreemde, nieuwe man. Je ontmoet een man. Die ontmoeting maakt je leven tot een chaos. Je verliest je houvast, en haat hem daarom. In een impuls tot zelfbehoud klamp je je vast aan je negatieve gevoelens omtrent die machtige, overweldigende man. Maar buiten je wil om slaan die gevoelens om in positieve gevoelens. Het sublieme doet zijn intrede. Je moet op zoek naar een nieuwe eenheid in je wereld. Die vind je uiteindelijk in zijn armen, in een alles overspoelende ervaring van 'eeuwige' verbondenheid met hem. Je voelt: Nu is altijd, altijd is nu. Dit zal ik nooit meer ervaren met een andere man.

Voor de duidelijkheid: ik wil de Bouquetreeks niet gelijkschakelen met grote literatuur, of beweren dat het genre belangrijke thema's elegant behandelt. Ik denk zelfs dat de structuur van het verhaal in essentie diep-conservatief is en vrouwen uiteindelijk in een hoekje manoeuvreert waar ze niet goed meer uit kunnen komen. Ik zal dan ook niemand aanraden om zich te gedragen zoals de kindvrouwtjes uit de Bouquetreeks. Maar iets in de gemoedstoestand van romantische heldinnen spreekt me tegelijkertijd zeer aan. Ik vind het mooi, en waardevol, dat deze vrouwen zich ontvankelijk betonen voor het sublieme in die vreemde ander.

Voor mij staat vast dat supermarktromances bij lezeressen het register van het sublieme aanspreken. Wat een 'liefdesverhaal' heet te zijn, is in werkelijkheid een verhaal over sublieme sidderingen. Dat leidt tot een toch wat onverwachte constatering: als Edmund Burke *cum suis* gelijk hebben, dan kopen al die vrouwen een verhaal over ontstellende huivering. Niet over liefde.

© Marjan Slob. Verschenen in *Filosofie Magazine* 7, 2007.